

BÜKKSZENTLÉLEK PÁLOS TEMPLOM- ÉS KOLOSTORROM BEMUTATÁSA ÉS HASZNOSÍTÁSA

TDK-DOLGOZAT
ÉPÍTÉSZETTÖRTÉNETI ÉS MŰEMLÉKI TANSZÉK
2012. OKTÓBER

BALOGH BÁLINT
PINTÉR ÁDÁM
KONZ.: DR.VUKOSZÁVLYEV ZORÁN

A DOLGOZAT BEMUTATÁSÁT A TÁMOP - 4.2.2.B-10/1--2010-0009
"ÚJ TEHETSÉGGONDOZÓ PROGRAMOK ÉS KUTATÁSOK A MŰEGYETEM TUDOMÁNYOS MŰHELYEIBEN"
CÍMŰ PROGRAM TÁMOGATTA.

A bükkszentléleki pálos kolostorrom pusztulásának megállítására helyi kezdeményezésre rommentő akció szerveződött 2012 nyarán. A kezdeményezés távolabbi, de konkrét célként jelölte meg a rekonstrukciót, hasznosítást is. TDK dolgozatunk bemutatja a romot, annak történelmi és jelenkori kontextusát, valamint ezek alapján koncepcióterv formájában javaslatot ad a hasznosításra. A feladat a műemlékvédelem és az építészet számos klasszikus és egyben aktuális témakörében kérdéseket vet fel.

Ahhoz, hogy ezekre a kérdésekre megfelelő válaszokat tudjunk adni, meg kell vizsgálni, hogy pontosan melyek a rom megőrzendő értékei, tudunk-e és szükséges-e új értékeket hozzákapcsolni, és ezek között mi a fontossági sorrend.

A romot többféle kontextusban is lehet vizsgálni, és választani kell, hogy melyik vonatkozását tekintjük kiemeltnek vagy leginkább érvényesnek. Ezzel végső soron arról is nyilatkozunk, hogy a beavatkozás pillanatában kiknek tekintjük magunkat vagy kinek a képviselőjében cselekszünk.

A rom legáltalánosabb, legtágabb értelemben pusztán rom. Lehetséges kollektív értékhordozóként a XVIII. század végén tűnt fel, majd Alois Riegl a XIX. és a XX. század fordulóján már romkultusról, mint régóta elterjedt jelenségről írt. Riegl műemlékértéki rendszerében a romokhoz elsősorban a régiségértéket kötötte. A romok ezen aspektusa abban gyökerezik, hogy a nagy időtávlatokat konkrét, laikusok számára is egyértelmű (nem kizárólag stilisztikailag érzékelhető) módon jeleníti meg, és ezzel az idővel és az elmúlással kapcsolatos érzelmeket képes előhívni. (Esetünkben az erdőbéli romok pusztulása és magára hagyatottsága összecseng, egymást felerősítő körülmény.) Fontos észrevenni, hogy ezt a karaktert minden más kontextusától függetlenül, azokat figyelmem kívül hagyva tárgyalja.

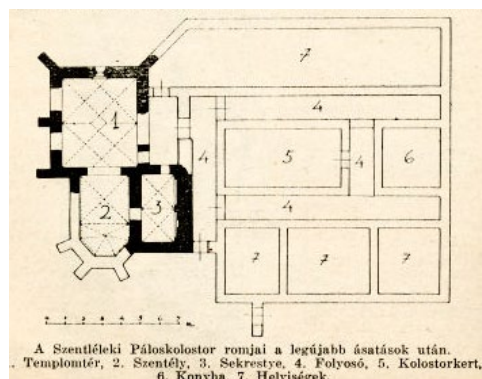
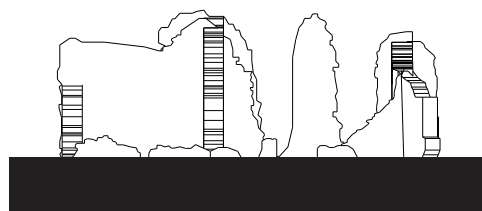
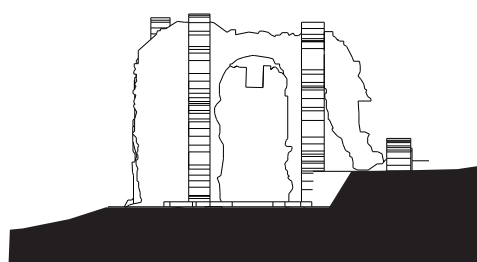
Egy emlék romként való felfogása tehát

- metaforikus
- általános emberi élmény, általános tapasztalatot nyugszik.

Ezzel szemben más értékek a rommal kapcsolatban

- szimbolikusak
- közösség tagjaként érzékelhetőek.

A kolostorrom a pálosoknak mindenképpen, de a keresztény hívőknek is jelentős identitásképző emléke lehet. Ugyanígy magyar és helyi emlék is egyaránt, valamint építészettörténetileg is fontos dokumentum. Így a rom a többi riegl kategóriában is nagy súlyú. Magyarországon

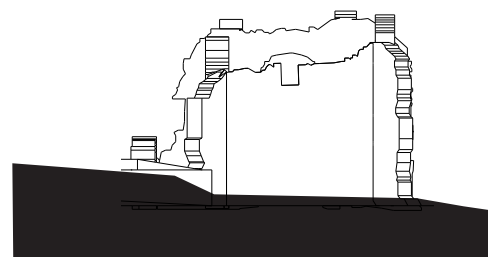
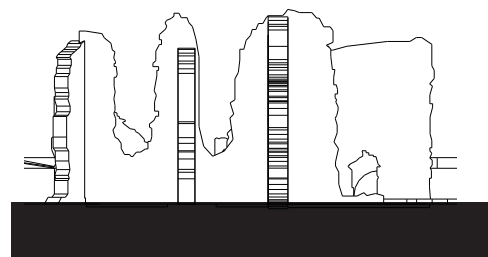
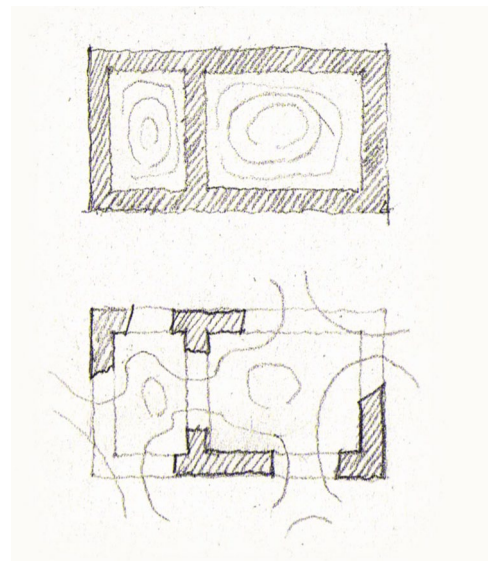

rengeteg műemlék és rom található, de csak olyan mennyiségben, hogy ez a kolostor kiemeltnek számítsa. Riegl értekezése végén meghagyja, hogy a régiségérték súlyát össze kell vetni a többi értékével, és itt egyértelműen a másik kategóriák felé billen a mérleg nyelve: ez az emlék túl jelentős, hogy pusztán az elmúlást érzékeltesse.

A romokra mai helyzetükből adódóan már nem tekintünk úgy, mint zárt épületekre, mely belső teret ad valamilyen tevékenység számára. A korábbi időkben, amíg eredeti funkcióját betöltve templomként működött, zártság és határoltság tette kiemeltté a helyet, egyben alkalmassá az elmélyült lelki élet gyakorlására. Ezzel szemben ma a romosan álló falak (melyek ugyan még sejtetik az eredeti térhatárokat) már maguk körül is megkülönböztetett teret generálnak. Azt a színpadot jelölik ki a fák között, ahol az életnek pusztuló, majd elhaló jelenete játszódik, ami egy kis távolságtartásra késztet, talán a hely szakralitásából adódóan is.

Ezt a szituációt gyengíti és levon a természetes teatralitásából a turistaház közelsége. A fogadó és vendégház nyilvánvalóan a romokra, mint látnivalóra és potenciális megélhetési forrásra tekintve települt ide. A terjeszkedése és a kolostor aurájába való betörése viszont pont ezt „szenzációt” csökkenti, fölborítva a látnivaló és kiszolgáló funkció egészséges arányát.

Olyan megoldást kell keresni, ami a rom helyzetét erősíteni, hogy a viszonyban a rom legyen az elsődleges és a falak további pusztulást lassítani, megakadályozni. Nem cél a falak mai állapotának mindörökre szóló megőrzése (ez úgy is lehetetlen), de szükséges a jelenlegi életveszélyes állapot megszüntetése, és a használatra alkalmassá tétele. A pusztulással elsősorban a történeti értékéből veszít, egyre kevesebb kézzelfogható emléket tud a jelenkor elé tárni. A templomrom a Pálos rend, kereszténység, magyarság szempontjából is identitásképző értékeket hordoz, melyeket, ha mi fontosnak tartunk, úgy kell kezelni, hogy abból a jövőben is táplálkozni lehessen.

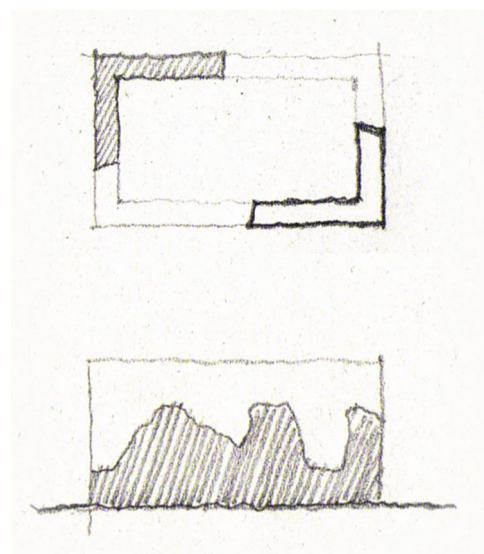
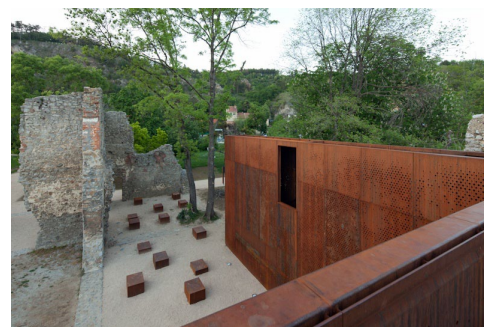
Ez az elé a műszaki kihívás elé is állít bennünket, hogy meg tudjuk-e oldani a további pusztulás lassítását az eredeti hitel megőrzésével együtt? A Kárpát-medence éghajlata (sok egyéb vitathatatlan előnye mellett) szükségessé teszi a romok konkrét fizikai védelmét, tehát a megoldás keresésében kevésbé támaszkodhatunk sok fejlett műemlékvédelmi kultúrával rendelkező ország példáira. Ami a mediterráneumban és óceáni tájakon működőképes megoldás (akár a romok irányított pusztulása), az ezen az éghajlaton nem akadályozza az eróziót. Be kell látnunk, hogy a romok érintetlenül hagyása, de ugyanakkor tartós megőrzése itt csak olyan eszközökkel érhető el (pl. kövek műgyantás injektálása, falak impregnálása), melyek az eredetiségnek csak az illúzióját tudják megadni, de a szerkezet és anyag már nem marad hiteles. Ha ragaszkodunk az ilyenfajta hitel megőrzéséhez, akkor kiegészítő szerkezet kell alkalmaznunk, ezzel viszont fel kell vállalni, hogy megváltozik a rom összképe.

Kézenfekvőnek tűnik a több helyen is alkalmazott, az épület elvi rekonstrukcióját, tehát az eredeti formát követő tető szerkesztése. Erre láthatunk jó példát a Pilisben, Klastrompusztán. A formai rekonstrukcióval szemben fölvetődik az a kérdés, hogy ha hitelesen valósul meg, akkor el tudja-e látni megfelelően a falak védelmét. Ha épített elemet hozunk létre, akkor vizsgálандó, hogy milyen egyéb lehetőségek befolyásolják még a formálást. Mivel Szentléleken nehezen képzelhető el az eredeti életnek a visszaköltözése, illetve a hely adottságait tekintve mai szemmel többféle potenciál is van a területben (turisztikai, rekreációs, kulturális), olyan beavatkozást javaslunk, amely szélesebb körű felhasználást is lehetővé tesz. Természetesen nem kizárva az egyházi alkalmakat, emlékmiséket, esküvőket, de befogadva koncerteket, fesztiválokat is, támaszkodva a szálláshely és kiszolgáló funkciók meglévő közelségére. A rom hasznosítása szempontjából ezt a gondolatot támogatja több más, hasonló helyzetben lévő rom használata (Zsámbék, Taliándörögd) is.

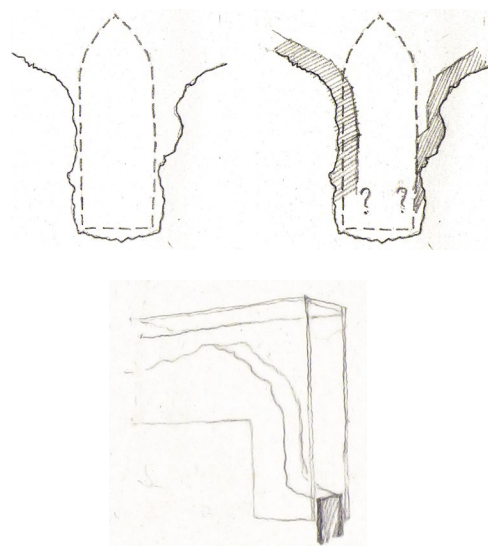

Ezeket összevetve arra az eredményre jutottunk, hogy építészeti eszközökkel kell olyan megoldást kialakítani, ami ellátja a falak védelmét és megfelel a használati és esztétikai igényeknek is. Formai oldalról figyelve, hogyha nem rekonstruáló szemléletet követünk, akkor mindenképp olyan új elemet helyezünk az együttesbe, amilyen korábban még nem volt ott. Ezt viszont csak úgy tehetjük meg, hogy az nem disszonáns az előbb ott lévővel, és nem kel vele versenyre.

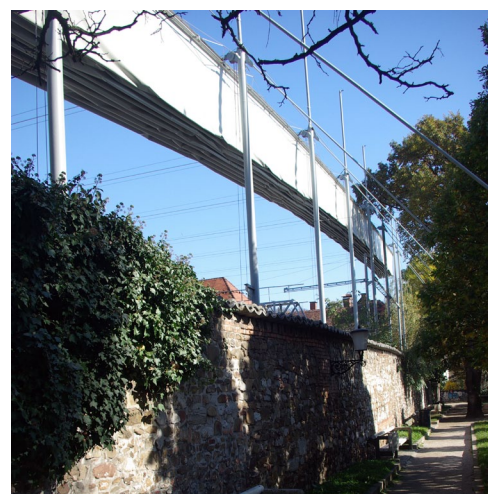
E tekintetben tanulságos megnézni kortárs beavatkozásra egy konkrét példát. A közelmúltban zajlott a tetteyi Szathmáry-palota romjainak rekonstrukciója, amelyben a szükséges állagvédelmi és konzerváló munkálatok mellett ki is egészítették a megmaradt együttest. A faltestek a bükk-szentléleki kolostorromhoz hasonló arányban maradtak meg, és az épület egyik teljesen elpusztult sarkának tömegét kortárs eszközökkel rekonstruálták. A rekonstrukció architektúrája (Cor-Ten acéllemezek, perforáció, vékony, eredetitől elütő szerkezet) kielégíti a műemlékvédelem eredeti és új elemek megkülönböztetésére vonatkozó követelményét. A rekonstrukció pusztán a tömegre vonatkozik, az egykori tér elképzelésében segít (de a látvány keretbe foglalása révén akár olyan belső téri mozzanatok megidézésre is alkalmas, mint az ablakon való kitekintés.) A beavatkozást a kritikák és az ICOMOS - erősen kifogásolható körülmények mellett odaítélt – Citrom-díja mellett összességében pozitívan fogadták. Egy körülmény nem merült fel, nevezetesen az, hogy a beavatkozás eredményeként olyan elemek jöttek létre, amelynek léptéke, kiterjedése, helyzete, sőt látszólagos „szerepe” is megegyezik a maradványokéval. A beavatkozás ezzel egyrészt átcsúszni látszik a kiegészítésből és az idézetből az utánzás, mímelés bántó gesztusába. Másrészt tudni kell, hogy általában csak egy léptékben tudjuk érzékelni, értelmezni az elénk táruló képet, így ebben az esetben a romok megfigyelésénél a kortárs elemek is belejátszanak az összképbe. Nagyobb vagy kisebb léptékű elemek alkalmazásával könnyebben el tudnák vonatkoztatni azok jelenlététől, nem konkurálnának a romokkal. Érdekes abba is belegondolni, hogy ha az azonos léptékű kiegészítést nem külön elemként, az eredetivel párba állítva helyezzük el, hanem például falkoronaként, amely egységes síkra egészítik ki a faltestet, sokkal inkább kooperálónak érezzük az új elemet.

Ha a meglévőtől eltérő léptékű beavatkozást képzelünk el, akkor az egyszerűsége törekedve először a lehető legkisebb konkrét változást okozó megoldást vizsgáljuk. A falak legerősebben pusztuló része a teteje. Fölmerült a falkorona fémlappal való borítása, de a függőleges falvégek esetében, főként a nyílások mentén –ahol szintén szükséges a védelem- ez elkerülhetetlenül formai rekonstrukciós kérdéseket vet föl. Hasonló a helyzet például a betonnal és kővel való lezárással is. A falak egyenes felső záródású üvegdobozba foglalása nem kényszerítene állásfoglalásra és optikailag megőrizné az eredeti látványt, de kérdéses, hogy a természeti környezetben egy sérülékeny ipari termék hogyan állná meg a helyét.

A nagyobb beavatkozás irányába történő léptékváltás több szempontból is előnyös. Egyértelműen határolja és kiemeli romokat, megerősíti szerepüket a turistaházzal szemben. Egységbe foglalja a templomot és kolostort, kifejezve a szoros összetartozásukat a különböző mértékű megmaradásuk ellenére is. Megfelelő védelmet nyújt a természet romboló hatása ellen, kellő mértékben fedi a védeni kívánt értékeket. Architektúráját tekintve olyan megoldást tartunk elképzelhetőnek, ami nagyvonalú, tágas teret biztosít és könnyed, filigrán szerkezetekből épül föl, tehát illeszkedik a természeti környezetbe és jellegében elűt a romtól. Formailag nem rekonstruál, de utalásokat tartalmazhat az eredetire vonatkozóan. Emellett szerencsés, ha a befogadni kívánt funkciókat is támogatja, tehát azokra a térrészekre is koncentrál, ahol a falak valamilyen életet indukálnak. A többféle használat lehetőségeit figyelembe véve, bizonyos határok között a helyzetnek megfelelően változtatható. A lefedés kihatással van az alsó síkra, ill. romok közötti járófelület megformálására is. Ez a felület is szerepet vállal a romterület megkülönböztetésében.

Ezen irányelvek alapján olyan megoldást javasolunk, ami megoldja a rom védelmének mostani hiányát, másodszorban teret hoz létre újfajta használati lehetőségek számára és a hely történetiségében úgy helyez el új réteget, hogy az szervesen kapcsolódjon a korábbiakhoz.

Források:

Moravánszky Ákos, M. Gyöngy Katalin: Monumentalitás - kritikai antológia; TERC kiadó, Budapest, 2006.

http://www.kektura.click.hu/keret.cgi?/OKT/szovegek/magyar2/15_tura.html

http://magyarkeresztény.network.hu/kepek/zarandoklatok/klastrompuszta_palos_emlekhely

http://epiteszforum.hu/imagelist/gallery&nid=21329&img_id=115397